

Strecken under strecket – Om fattigdomar och de svenska Stadsmissionernas möjliga roll

Magnus Karlsson

Magnus Karlsson, professor, Centrum för civilsamhällesforskning,
Marie Cederschiöld högskola, Stockholm. E-post: magnus.karlsson@mchs.se

Trots att fattigdomen i Sverige med europeiska mått är begränsad, så finns det grupper i det svenska samhället som är särskilt utsatta. Här lyfts sådana grupper fram, och det diskuteras hur många människor lever långt under de officiella fattigdomsstreck som anges för att fastslå skäliga och rimliga levnadsnivåer. Det finns streck under strecket. Vidare argumenteras för att idéburna organisationer, såsom de svenska stadsmissionerna, kanske i vissa avseenden är särskilt lämpade för att möta människor i fattigdom. Diskussionen tar sin utgångspunkt i offentlig statistik på området samt i egen tidigare insamlad och redovisad empiri.

Despite the fact that poverty in Sweden is limited by European standards, there are groups in Swedish society that are particularly vulnerable. Here, such groups are highlighted, and it is discussed how many people live far below the official poverty lines that are specified to establish fair and reasonable living standards. There are lines below the line. Moreover, it is argued that idea-based organisations, such as the Swedish city missions, may in some respects be particularly suited to meet people in poverty. The discussion takes its point of departure in public statistics in the area as well as in our own previously collected and reported empirical data.

Inledning

Under 2019 var Sverige tillsammans med Finland och Nederländerna det land i EU som hade lägst andel fattiga.¹ Under 2021 ökade den ekonomiska standarden för svenska hushåll med i genomsnitt 2,7 %, vilket är den högsta ökningen sedan 2015.² Så varför tala om fattigdom i Sverige? Ett skäl är att det trots den fina placeringen jämfört med andra europeiska länder fortfarande finns fattigdom i Sverige. År 2019 så befann sig ungefär 400 000 personer i fattigdom, och samma år översteg andelen personer i den svenska befolkningen som levde med låg ekonomisk standard 15 %, vilket inte hänt sedan mätningarna infördes 1975.³ Ett annat skäl är att klyftorna mellan rika och fattiga ökar. Även om befolkningens inkomster ökade under 2021, så ökade de framför allt för den rikaste tiondelen (figur 1). Den så kallade *Gini-koefficienten*, som är ett mått på nationella inkomstskillnader, steg till 0,33 - återigen en toppnotering (eller om man så vill en bottennotering) sedan mätningarna inleddes 1975.⁴ Ett tredje skäl att tala om den svenska fattigdomen är att den slår särskilt hårt mot vissa grupper i befolkningen. SCB visar hur materiell och social fattigdom är sju gånger vanligare bland utrikes födda svenskar jämfört med inrikes födda, vilket är den största skillnaden i Europa⁵, och drygt hälften av alla utrikes födda barn (0-19 år) levde med låg ekonomisk standard under 2021.⁶ Ett fjärde och här sista skäl till att diskutera svensk fattigdom är att grupper av de allra fattigaste i Sverige, såsom så kallade papperslösa och utsatta EU-medborgare, vanligen inte ens finns med i de mätningar som refereras ovan. När den svenska ekonomin nu i sin helhet är ansträngd så riskerar dessa grupper att osynliggöras ytterligare genom att nya grupper i befolkningen hamnar i ekonomisk utsatthet.

De fattigaste halkar efter

Den refererade statistiken ger en bild av en befolkning som åtminstone fram tills alldeles nyligen fick det allt bättre, men där den rikaste tiondelen rusar iväg, de mest utsatta får det svårare och där inkomstskillnaderna mellan olika delar av befolkningen ökar kraftigt. De ökade skillnaderna är väl värda att uppmärksamma eftersom de tenderar att fresta hårt på välfärdsstaten – bland annat genom att bidra till sämre social tillit⁷ och hälsa⁸ hos befolkningen. I föreliggande

1. SCB (2020). *Sverige sticker ut i statistiken om risk för fattigdom*. Pressmeddelande 2020-10-14.

2. SCB (2023) *Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader*. Statistiknyhet 23-01-25.

3. SCB (2020). *Sverige sticker ut i statistiken om risk för fattigdom*. Pressmeddelande 2020-10-14.

4. SCB (2023) *Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader*. Statistiknyhet 23-01-25.

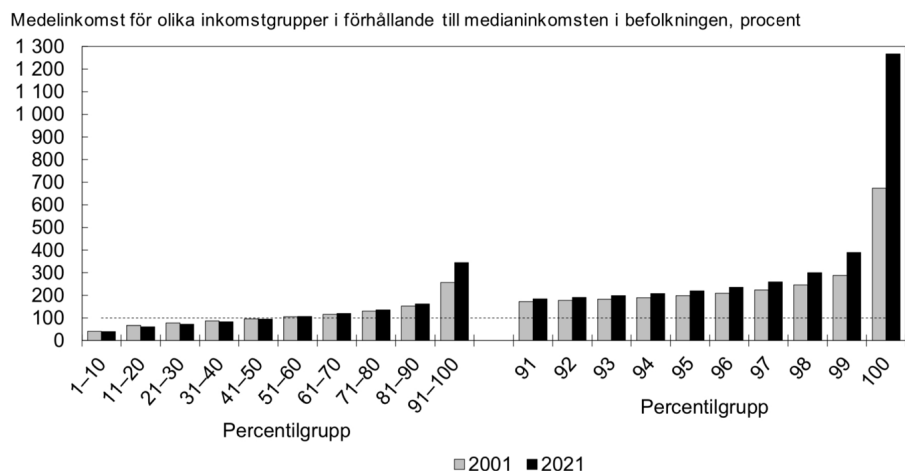
5. SCB (2022) *Fattigdom nästan sju gånger vanligare bland utrikesfödda*. Statistiknyhet 22-10-17.

6. SCB (2023) *Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader*. Statistiknyhet 23-01-25.

7. Karlsson, M (2021). Pandemin och icke-mottagarna. I *Externa perspektiv: segregation och covid-19*, nr 17. Delmos, Stockholm.

8. Pickett, K. E., & Wilkinson, R. G. (2015). Income inequality and health: a causal review. *Social science & medicine*, 128, 316–326.

text diskuteras svenska fattigdom i relation till *idéburen välfärd* i allmänhet och till de svenska stadsmissionernas arbete i synnerhet. Vilken roll kan och bör idéburen välfärd ha när det gäller svenska fattigdom?

Anm.: Till percentilgrupp 1 (p1) hör den procent av befolkningen som har lägst ekonomisk standard och till percentilgrupp 100 (p100) hör topprocenten i inkomstfördelningen.

Figur 1. Olika inkomstgruppers relativa ekonomiska standard.⁹

Om ”fattigdomsstreck” och om hur fattigdom definieras

I den svenska fattigdomsforskningen råder ingen brist på försök att avgränsa och definiera fattigdom, tvärtom erbjuder litteraturen ett fyrverkeri av av mer och mindre uppslagsrika definitioner. Grovt sett finns två typer: de som ställer fattigdom i relation till huruvida den enskilde har tillräckliga medel för att täcka sina mest basala behov (*absolut fattigdom*) och de som ställer fattigdom i relation till den enskildes bemedling jämfört med andras (*relativ fattigdom*). I det förra fallet finns till exempel en fast, internationell fattigdomsgräns fastställd av Världsbanken – i skrivande stund 2,15 dollar per dag.¹⁰ I det senare fallet beskrivs till exempel en andel av en inkomst som står i relation till det aktuella landets medelinkomst: i Sverige och EU talar man om låg ekonomisk standard (”risk of poverty”) när ett hushåll har mindre än 60 % av den disponibla medelinkomsten i landet. Jonsson och Mood (2022) har nyligen i *Socialmedicinsk tidskrift*¹¹ skrivit en mycket fin och lättillgänglig översikt kring definitioner av fattigdom och intilliggande företeelser.

9. Prop. 2022/23:100 Bilaga 2. Fördelningspolitisk redogörelse.

10. The World Bank (2022). *Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines*.

11. Heggeman, H och Helgeson, T (2017). Att mäta fattigdom. I *Välfärd* 2017 (4), s 5-7.

En stor del av diskussionerna kring svensk fattigdom handlar således om vilka definitioner man använder sig av. Vill man visa att Sverige nästan har utrotat fattigdomen så hänvisar man gärna till absoluta definitioner – mycket få personer i Sverige lever idag på den tjugolapp som Världsbanken talar om. Vill man å andra sidan uppmärksamma svensk fattigdom som utbredd så ligger det nära till hands att hänvisa till relativa mått – så länge det finns en viss spridning av inkomster i ett land kommer att finnas människor som har en lägre inkomst än andra. Många av diskussionerna rör sig bort från ett samtal om fattigdom, och kommer istället att handla om ekonomisk ojämlikhet: hur stora klyftor mellan mer och mindre bemedlade är rimliga i en välfärdsstat? Även om sådana samtal kring ekonomisk ojämlikhet är fördelningspolitiskt relevanta så riskerar den att fördunkla tanken kring levnadsförhållandena för de grupper av människor som lever i fattigdom.

Att studera utan att definiera

I en forskningsstudie som undertecknad gör tillsammans med de svenska stadsmissionerna sedan 2013 och som syftar till att kartlägga de insatser som stadsmissionerna gör för personer i fattigdom runt om i Sverige, försöker vi ta oss an fattigdom på ett annat sätt. Studien, som kallas *Fattigdomsmatrisen*, tar sin utgångspunkt i antagandet om att stadsmissionerna genom sina verksamheter möter svensk fattigdom på ett mer direkt och omfattande sätt än de flesta andra aktörer på området, och att de genom det besitter en särskild kunskap på området.

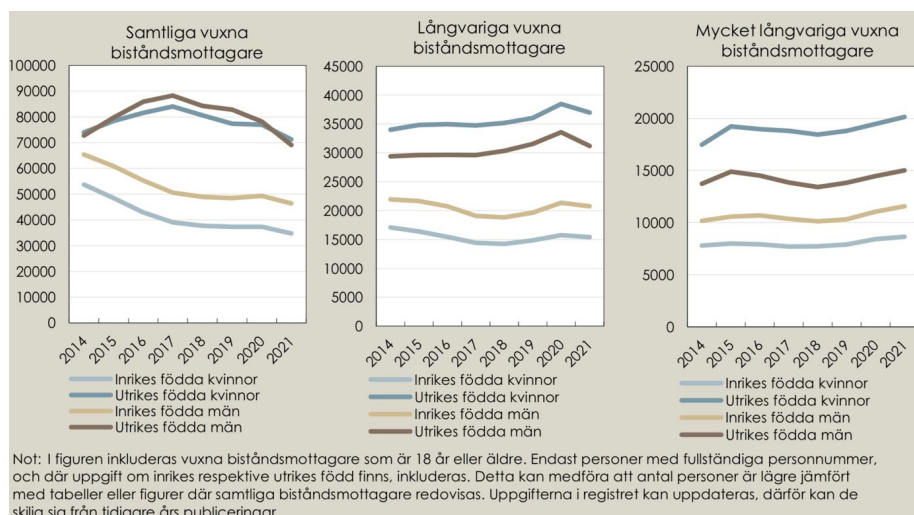
I studiens inledande fas fick ett trettiotal verksamhetschefer och motsvarande i stadsmissionerna gemensamt identifiera grupper av människor som de mötte i sina verksamheter och som de bedömde befinna sig i fattigdom. I samtalen identifierades en handfull särskilt utsatta grupper som sedan har använts som utgångspunkt för studiens datainsamling. De identifierade grupperna var: 1) personer med långvarigt ekonomiskt bistånd, 2) papperslösa, 3) utsatta EU-medborgare och 4) ”de som faller emellan”. Den sistnämnda gruppen syftade på personer som ansågs ha rätt till ekonomiskt stöd från det offentliga, men som av något skäl inte fick det. Denna grupp har många likheter med den grupp som i forskningslitteraturen diskuteras som ”icke-mottagare”¹² och kommer fortsättningsvis att benämnas så. Förutom de fyra grupper som kom att användas föreslogs gruppen barn, och på senare år har det också funnits ett samtal kring ifall gruppen fattigpensionärer borde inkluderas i studien. Det kan för den fortsatta framställningens skull noteras att utrikes födda personer dominerar de utvalda grupperna: när det gäller utsatta EU-medborgare och papperslösa är så fallet

12. Van Oorschot, W. (1991). Non-take-up of social security benefits in Europe. *Journal of European social policy*, 1(1), 15-30., Dubois, H., & Ludwinek, A. (2015). *Access to social benefits: Reducing non-take-up*. Office of the European Union: Luxemburg.

närmaste per definition, och även den totala populationen av personer med långvarigt ekonomiskt bistånd domineras av utrikes födda (se figur 2), vilket får oss att anta att det gäller även för den studerade populationen. När det gäller gruppen av icke-mottagare så är fördelningen okänd.

Sedan de fyra grupperna identifierades har regelbundna mätningar av stadsmissionernas stöd till personer i grupperna kartlagts, och information om ett mycket stort antal insatser (>500 000) som rör bland annat utdelning av mat och kläder, stöd i kontakt med myndigheter samt inkluderande verksamhet har samlats in. Data är de ”pinnar” som den enskilde representanten för stadsmissionen noterat i de fall som denna bedömer att mottagaren av en insats befinner sig i fattigdom och kan sorteras till någon av de fyra befintliga grupperna. Inte minst visar studien på att verksamheten kring att bistå med mat för dagen är mycket omfattande, vilket bör vara av särskilt intresse i en välfärdsstat där alla människor förväntas vara tillförsäkrade en skälig levnadsnivå.

Arbetet med Fattigdomsmatrisen visar på ett annat sätt att närma sig fattigdom och dess utbredning – ett sätt som inte vilar på någon strikt definition, utan snarare på erfarna personers bedömningar. Ett sådant sätt lämpar sig troligen mindre väl för beräkningar av andelen fattiga i ett land, men öppnar å andra sidan för möjligheter att se bortom givna definitioner och se osedda grupper av fattiga (här icke-mottagarna men också de papperslösa). Det blir, om man så vill, ett mer explorativt sätt att närma sig fattigdomsfrågan, som i bästa fall kan fånga upp företeelser och grupper av människor som andra typer av mätningar inte skulle uppmärksamma.

Figur 2. Antal vuxna biståndsmottagare utifrån kön och inrikes respektive utrikes född, åren 2014–2021.¹³

Strecken under strecket

I fallet med Fattigdomsmatrisen har det genom dess konstruktion varit möjligt att uppmärksamma grupper av fattiga på ett sätt som inte varit möjligt med striktare definitioner. De löpande kartläggningarna av de fyra grupper som fokuserats visar hur det förefaller finnas ”grader i helvetet” – fattigdomen slutar inte vid de administrativa fattigdomsstrecken. Även under gränsen för vad som kan förväntas vara en skälig levnadsnivå finns grupper med olika grad av ekonomisk utsatthet. Hur dessa olika grupper ser ut vet vi ganska lite om (ett tecken på en outvecklad fattigdomsforskning i en relativt sett utvecklad välfärd?) men vi kan tentativt göra några antaganden.

Vi antar i studien att *personer med långvarigt ekonomiskt bistånd* tillhör de bäst bemedlade bland de identifierade grupperna. De ligger relativt nära det som av det offentliga bedöms som skälig levnadsnivå, men att det faktum att de levt på denna nivå under lång tid gjort att de tömt alla tänkbara reserver. Detta uppmärksammades också nyligen av Socialstyrelsen:

”Ekonomiskt bistånd är välfärdssystemets yttersta skyddsnet och utformat för att vara ett tillfälligt bistånd under en begränsad period. Men många biståndsmottagare har idag långvariga behov av ekonomiskt bistånd. Ekonomiskt bistånd tillgodoser en skälig levnadsnivå, men ger inget utrymme för utgifter utöver det nödvändiga. I längden kan långvariga behov av försörjningsstöd därmed riskera att medföra en begränsande ekonomisk utsatthet både för vuxna och eventuella barn i biståndshushållet.”¹⁴

Icke-mottagarna kan vara en grupp som ofta är än mer utsatta. Denna kategori är dock svår att få grepp om: även välbeställda personer hamnar i situationer där de kan förväntas sig hjälp av det offentliga men inte får det, och de kanske inte påverkas nämnvärt ekonomiskt i sådana fall (även om det kan innebära andra problem, som t ex när det gäller den enskildas tilltro till välfärdssystemen och i förlängningen sådana systems legitimitet). Här avses dock de icke-mottagare som är beroende av det offentliga för sin dagliga livsföring, som inte har några resurser att falla tillbaka på när välfärdssystemen sviktar och som söker stöd hos stadsmissionerna. Denna grupp av personer ligger närmast per definition under eller långt under det som av samhället ses som en skälig levnadsnivå.

Mest utsatta kan de två grupper tänkas vara vars representanter befinner sig i Sverige men inte är svenska medborgare, som saknar egna medel och som helt eller delvis saknar rätt till ekonomiskt stöd från det offentliga. Det rör *utsatta*

13. Socialstyrelsen, art nr 2022-11-8252, s 4.

14. Socialstyrelsen, art nr 2022-11-8252, s 1.

EU-medborgare och *de papperslösa*. I vilken utsträckning dessa grupper får eller har rätt att få stöd varierar från fall till fall och från kommun till kommun och har varit föremål för såväl politiska som juridiska diskussioner.¹⁵ I det här sammanhanget finns dock anledning att bara enkelt konstatera att det de befinner sig inom Sveriges gränser och uppmärksammas av stadsmissionerna för att de lever på mycket små medel.

Gemensamt för de fyra grupperna är att de, förutom att dess representanter förmodligen befinner sig en bra bit under vad som kan ses som en gräns för en skälig levnadsnivå, ofta inte skildras på ett sätt i den offentliga statistiken som gör deras ekonomiska situationer rättvisa – om de skildras alls.¹⁶ Det är förklarligt utifrån att de sammantaget utgör en liten grupp av hela befolkningen och därför (förmodligen helt riktigt) bedöms ha begränsad påverkan på resultaten i sin helhet, men olyckligt eftersom hanteringen döljer en kvalitativt betydande utsatthet. I ett större perspektiv riskerar en sådan hantering av utsatta grupper att skapa utanförskap som sträcker sig bortom statistiken.

Andra klassens medborgare

I sina böcker om det så kallade *prekariatet* presenterar Standing¹⁷ en delvis ny klassindelning av samhället som kan vara till hjälp i försöket att bättre förstå de grupper som befinner sig under ett tänkt fattigdomstreck. Utan att fördjupa oss i Standings fullständiga indelning så finns det anledning att uppmärksamma några för ämnet särskilt intressanta inslag i redovisningen. Det första har att göra med arbetarklassens omstöpfung. Den arbetarklass som en gång formerade sig, argumenterar Standing, strävade efter trygga arbeten, rimliga löner och drägliga arbetsförhållanden. När dessa krav uppnåddes gav det en relativt trygg arbetarklass med stabila arbeten och (om än låga) inkomster. I den framväxande välfärdsstaten fick också arbetarna relativt omfattande medborgerliga rättigheter. Arbetarklassen kom dock att med tiden minska i storlek genom att vissa delar aspirerade på att bli medelklass, medan andra tappade mark och föll utanför kärnarbetskraften.

Samtidigt skapades, och detta är den andra i sammanhanget intressanta delen i Standings framställning, det så kallade *prekariatet*: en klass bestående av personer som saknar den trygghet på arbetsmarknaden som arbetarklassen så småningom vann. *Prekariatet* blev i en alltmer komplex ekonomi hänvisade till tillfälliga, osäkra anställningar, fick en osäker försörjningssituation och i förlängningen en mycket oviss tillvaro. Det är till exempel *prekariatet* vi ibland

15. Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Några juridiska frågor gällande utsatta EU-medborgare*.

16. Se tex Wadensjö, E. (2022). En bättre statistik om migration och integration. *Ekonomisk Debatt*, 50(6), 49–53.

17. Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury academic., Standing, G. (2014). *A precariat charter: From denizens to citizens*. Bloomsbury Academic.

talar om som gig-arbetare, daglönare eller arbetande fattiga ("working poor").¹⁸ Prekariatet har, menar Standing, inte bara en oviss tillvaro, utan också begränsade medborgerliga rättigheter: framför allt saknas ekonomiska rättigheter (t ex att erhålla en rimlig del av de värden som deras arbete skapar och att sluta ekonomiska avtal), men också sociala och politiska rättigheter.

Längst ner på Standings samhällsstege, likaledes intressant för denna framställning, finns det så kallade tras-prekariatet – de personer som lever i fattigdom och som har få om några egentliga medborgerliga rättigheter. Intressant nog diskuterar Standing tras-prekariatet ganska sparsamt, men gör däremot intressanta iakttagelser kring "fällor" som leder personer från prekariat till tras-prekariat eller som hindrar de senare att ta sig uppåt på samhällsstegen.

Flera delar i Standings beskrivning kastar ljus över förhållanden som blir alltmer tydliga när det gäller fattigdom i Sverige. Även om kanske inte Sverige utgör något typexempel för den föreslagna klassindelningen så känns bilden igen (delvis utifrån den i ovan redovisade statistiken): en liten och mycket rik överklass, en växande och välmående medelklass och en etablerad arbetarklass. Inte heller prekariatet är främmande: Broström och Jansson visar hur andelen arbetande fattiga i Sverige har minskat mellan 1987 och 2016, men att personer med utländsk bakgrund nu drabbas hårdare. På liknande sätt visar Aderon och Hensvik hur gig-arbete ses som bättre än arbetslöshet, men sämre än traditionella anställningar. Även här har personer med utländsk bakgrund svårare än andra grupper.¹⁹

Till sist: ett viktigt inslag för föreliggande text är Standings iakttagelse av hur prekariatet inte är någon stabil klass, utan snarare en röra av livsöden med stort beroende av sina uppdragsgivares godtycke. Det är rimligt att tänka sig hur personer med mycket osäkra arbetsförhållanden i en lågkonjunktur faller under fattigdomsstrecket – ner i tras-prekariatet. Ett sådant tras-prekariat samlar enligt Standings modell personer utan medborgerliga rättigheter, mycket i linje med de fyra grupperna i Fattigdomsmatrisen som presenteras i ovanstående.

De idéburna organisationernas roll i kampen mot fattigdom

Vilken är då de idéburna organisationernas roll i relation till svensk fattigdom – till prekariatet och tras-prekariatet? Ett första konstaterande är att sådan fattigdom främst är en huvudvärk för den enskilde i relation till det offentliga: Sverige har med välfärdsstatens inrättande lämnat tanken om att fattigdom ska

18. Se t ex Broström, L och Jansson, B (2023). Who are the In-Work Poor? A Study of the Profile and Income Mobility Among the In-Work Poor in Sweden from 1987 to 2016. I *Social Indicators Research*, 165(2), 495–517.

19. Broström, L och Jansson, B (2023). Who are the In-Work Poor? A Study of the Profile and Income Mobility Among the In-Work Poor in Sweden from 1987 to 2016. I *Social Indicators Research*, 165(2), 495–517.,

mötas av familj, släkt eller välgörenhet. Men vilken roll ska och kan till exempel stadsmissionerna spela? Rauhut ger uttryck för en vanlig beskrivning av civilsamhällets (som han talar som ”de frivilliga krafterna”) när han skriver att de ”... främst utmärkt sig som aktörer när det gäller strategin att hålla de fattiga vid liv. Soppkök och härbärgen för hemlösa är något som ofta förknippas med frivilliga insatser för att bekämpa fattigdom, och inte sällan är det grupper med religiös anknytning som står för de frivilliga insatserna”.²⁰

En idéburen organisation är enligt gällande lagstiftning en juridisk person som har ett uteslutande allmännyttigt syfte.²¹ Att bekämpa fattigdom kan rimligen ses som ett sådant allmännyttigt syfte, men vilka organisationer i civilsamhället som har det eller liknande till sin huvudsakliga uppgift är en svårare fråga. Och att till exempel bekämpa ekonomisk ojämlikhet är nog inte att betrakta som allmännyttigt. Det saknas fortfarande studier för att sätta de svenska stadsmissionernas insatser i relation till andra organisationer på det sociala området, men de utgör tillsammans med bland annat Svenska kyrkan och Hela människan de mer framträdande svenska aktörerna när det gäller att möta fattigdom.

I det följande diskuteras de idéburna organisationernas roll i förhållande till det offentliga utifrån en modell föreslagen av Blennberger: de kan teoretiskt betraktas som ersättning, alternativ, komplement eller föregångare till offentliga insatser.²² Även om det förs en diskussion i Sverige om statens tillbakadragande och om att de idéburna organisationerna får ta över ansvaret för fattigdomsfrågorna så är en sådan utveckling, att de blir en *ersättning* till staten, knappast aktuell. Till det är de svenska organisationerna alldeles för små: med reservation för att jämförelsen haltar i flera bemärkelser kan noteras hur kostnaden för den kommunala individ- och familjeomsorgen var cirka 55 miljarder kronor år 2022²³ medan den sammanlagda omsättningen för de svenska stadsmissionerna var en knapp miljard.²⁴ Ett sådant ansvarsövertagande skulle också gå emot många av de grundläggande idéer om rättigheter och jämlikhet som som varit vägledande för den svenska välfärdsstaten. Vidare är det tveksamt om en sådan förändring skulle vara välkommen hos den svenska befolkningen: i en befolkningsundersökning 2020 instämde (helt eller delvis) bara 27 % i påståendet ”Det skulle vara bra för samhället i stort om civilsamhället tog ett betydligt större ansvar för välfärden” och endast 14 % tog avstånd ifrån (helt eller delvis) påståendet ”Civilsamhället bör inte ha något ansvar för välfärdsfrågor eftersom

20. Rauhut, D. (2006). *Den besvärliga fattigdomen*. Almqvist & Wiksell International. (s 90).

21. Lag (2022:900) om registrering av idéburna organisationer.

22. Blennberger, E. (1993). Begrepp och modeller. Frivilligt socialt arbete: kartläggning och kunskapsöversikt: SOU 1993:82., I den fortsatta framställningen tas ingen hänsyn till att idéburen och offentlig verksamhet kan vara av olika karaktär eller kvalitet, utan endast om de kan/inte kan verka inom samma områden.

23. SCB (2023). *Kommunernas kostnader för individ och familjeomsorg år 2018–2022*. Räkenskapssammandraget 23-08-31.

24. Egen uträkning baserat på Stadsmissionernas årsredovisningar 2022.

deras stöd ofta präglas av särintressen och ojämlikhet”.²⁵

Däremot kan de idéburna organisationerna i viss mening utgöra *alternativ* till det offentliga, till en del genom att vara utförare av alternativa tjänster som finansieras via skattemedel eller av insatser som är parallella med det offentligas. Här kan möjligen sorteras in Stadsmissionernas arbete kring boenden för hemlösa samt arbetsträning. Under 2022 sålde till exempel Stockholm stadsmission välfärdstjänster för 57 miljoner kronor – att jämföra med insamlade medel (204 mkr) och försäljning (t ex second hand och Matmissionen) (213 mkr).

I vissa fall kan nog också de idéburna organisationerna vara föregångare när det gäller insatser mot fattigdom: den svenska socialhistorien är full av exempel på innovativa initiativ i civilsamhället som efter hand, oftast med organisationernas goda minne, tagits över av det offentliga.

Det mest troliga är dock att de idéburna organisationerna när det gäller fattigdom är och under överskådlig framtid kommer att fortsätta vara ett *komplement* till offentliga insatser på området. Sådana komplement kan i så fall ta sig olika uttryck: de kan ”toppa upp” offentliga insatser för att göra livet mer drägligt för den enskilda eller de kan ”täppa till” de sprickor som uppstår mellan insatser som välfärdsstaten erbjuder. I det förra fallet ser vi ett tydligt exempel i Fattigdomsmatrisen där gruppen som har långvarigt ekonomiskt bistånd också är den grupp som erhåller mest matinsatser från Stadsmissionerna.²⁶ I det senare fallet finns exempel att hämta från samma matris, där ju gruppen icke-mottagare faktiskt utgör en egen kategori. I sammanhanget kan dock noteras hur Vamstad nyligen presenterade en studie av de svenska stadsmissionerna där han konstaterade att de inte längre kan ses som ett komplement till den offentliga välfärden, utan snarare en välfärdsaktör bland många.²⁷

Med detta sagt finns skäl att lyfta fram en femte roll som de idéburna organisationerna kan ha när det gäller fattigdom och som ligger lite vid sidan av de som förslagits av Blennberger. Som visats diskuterar Standing hur de som befinner sig strax ovanför och ännu hellre under fattigdomsstrecket, förvisso lever på små ekonomiska medel, men också i mycket stor utsträckning saknar medborgerliga rättigheter. Ibland beror det på att de helt enkelt genom lagstiftningen är utestängda från sådana rättigheter (jfr papperslösa) och ibland beror det på att de förvisso har vissa rättigheter, men inte förmår använda sig av dem (jfr icke-mottagare). Här torde de idéburna organisationerna, här diskuterade framför allt genom stadsmissionerna, ha en roll att fylla som *mediatorer*. Genom sina nära och återkommande möten med människor i utsatta situationer som

25. *Allmänheten om civilsamhällets roll*, Novus, 2020.

26. Karlsson, M. (2019). Matfattigdom i välfärdsstaten. *Socialmedicinsk tidskrift*, 96 (1), 106–115.

27. Vamstad, J. (2018). Inte längre ett komplement—om Sveriges stadsmissioners sociala arbete med utsatta personer. I *Socialmedicinsk tidskrift*, 95(5), 549–558.

inte kan eller vill/vågar ha kontakt med det offentliga, så har sådana organisationer en särskild möjlighet att hålla samtalet levande kring de mest utsattas livssituationer och värna om deras rättigheter. Vi har tidigare diskuterat hur Stadsmissionerna redan gör ett inte försumbart arbete som företrädare för enskilda i deras kontakt med det offentliga.²⁸

Slutord

I föreliggande text har visats hur fattigdom kan vara ett socialt problem i Sverige trots att befolkningen i sin helhet blir rikare och trots att vi har en liten andel människor i utsatthet jämfört med andra europeiska länder. Anledningen är, utifrån argumentationen, att små och ofta ganska osynliga grupper är särskilt utsatta och ofta hamnar under det fattigdomssteck (hur det nu än mäts!) som anger en skälig levnadsnivå i Sverige. Det visas hur utrikes födda i särskilt hög grad är drabbade, och att grupper som personer med långvarigt ekonomiskt bistånd, papperslösa, icke-mottagare och utsatta EU-medborgare ofta lever på mycket små medel. Det visas också hur det svenska samhällets klassindelning möjligen förändras och att de grupper som är särskilt utsatta i större utsträckning blir utan medborgerliga rättigheter – antingen det är menat så eller inte.

Vidare diskuteras de idéburna organisationernas, här exemplifierade med Sveriges stadsmissioner, roller i förhållande till den svenska välfärdsstaten när det gäller fattigdom. Det ses som föga troligt att sådana organisationer kommer att ersätta de offentliga välfärdsystemen på området under någon överskådlig framtid (såsom ibland diskuteras), men däremot att de kan utgöra alternativ och framför allt komplement till sådana system. När det gäller en kompletterande roll har diskuterats möjligheter att ”toppa upp” det offentligas insatser och ”täppa till” spricker emellan dem. Däremot har inte nämnts hur organisationernas insatser kan vara komplement genom att utgöra en ”guldkant på tillvaron” såsom det ofta diskuterades 1993 när teorin om de olika rollerna först presenterades – utifrån dagens situation skulle en sådan tanke närmast framstå som stötande.

Till sist har lyfts fram hur de idéburna organisationerna på området, med sin särskilda ställning och kompetens, troligen skulle göra stor nytta som mediator mellan de grupper som benämnts som prekariat eller tras-prekariat och de offentliga vård- och stödsystemen. I en sådan roll kan de formulera och förmedla den nöd som enskilda medborgare står inför, men också visa på den hjälp och det stöd som det offentliga har att erbjuda. Centralt i ett sådant arbete är att informera om och tillvarata utsatta människors lagstadgade rättigheter: det borde vara att betrakta som allmännyttigt.

28. Karlsson, M, och Vamstad, J (2020). New deeds for new needs: Civil society action against poverty in Sweden. I VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 31, 1025-1036.